

ประวัติศาสตร์นิพนธ์มีความสำคัญในกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบควบคู่ไปกับปรัชญาประวัติศาสตร์ กล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ได้ทำหน้าที่สะท้อนถ้อยแนวคิดของปรัชญาประวัติศาสตร์ออกมาในรูปของผลงานเขียนทางประวัติศาสตร์ แม้ว่าในวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทยจะเริ่มตื่นตัวให้ความสำคัญกับการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเมื่อประมาณสิบกว่าปีมานี้ และแม้ว่าจะเพิ่งมีการกล่าวขานถึงคำว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยกันเมื่อไม่นานมานี้ แต่ในทางเป็นจริง ก่อนหน้านั้นนักเขียนประวัติศาสตร์ไทยก็ได้ให้ความสนใจกับวิธีการค้นคว้าตรวจสอบข้อมูลและวิธีการเขียนประวัติศาสตร์แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ อันเป็นยุคที่สังคมไทยกำลังปรับเปลี่ยนและรับอิทธิพลของตะวันตกเพื่อพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตาม การให้ความสนใจกับปรัชญาประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์อย่างจริงจังเมื่อประมาณสิบกว่าปีมานี้ ได้ส่งผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยให้คึกคักจริงจังขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม กฎมณเฑาะฏ กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางความคิด กฎมณเฑาะฏมักจะต้องเปลี่ยนแปลงและแสดงออกซ้ากว่าการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ การเปลี่ยนแปลงความคิดที่ฝังรากติดยึดในความคิดกฎมณเฑาะฏของคนในสังคมจึงต้องอาศัยระยะเวลา

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ. 2475 ยังผลให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม แม้ว่าโดยรูปแบบและปรากฏการณ์หลายอย่างจะบ่งบอกถึงความเปลี่ยนแปลงทางความคิด ซึ่งจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไปตามความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมอื่นๆ และอำนาจรัฐผู้ปกครองบ้านเมืองเองก็แสดงออกให้เห็นเจตนามุ่งหมายในการ

เปลี่ยนแปลงความคิดของคนในสังคม ไม่ว่าจะโดยผ่านระบบการศึกษา การสร้าง "วัฒนธรรมใหม่" ฯลฯ ท่ามกลางการปรับเปลี่ยนสังคมด้านต่างๆที่บังเกิดผลมากน้อยแล้วแต่กรณี การเปลี่ยนแปลงทางความคิดภูมิปัญญาก็ได้ปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของสังคม ความรู้ลึกลับกึ่งศึคและการแสดงออกทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาของคนในสังคม ได้แสดงออกให้เห็นถึงเนื้อหาของความคิดเก่าของสังคมไทยที่เกาะคึกแน่นหนามาเป็นเวลานาน ในเวลาเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงหน่อความคิดใหม่ที่ก่อตัวขึ้น

แนวการเขียนประวัติศาสตร์ไทยที่เป็นกระแสหลักและมีอิทธิพลต่อการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ไทยในช่วงพ.ศ. 2475-2516 เป็นแนวการเขียนประวัติศาสตร์หรือประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เน้นความเป็นศูนย์กลางที่รัฐชาติ-พระมหากษัตริย์-ชาตินิยม ซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างสืบเนื่องมาจากแนวการเขียนประวัติศาสตร์พงศาวดารของราชสำนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเขียนประวัติศาสตร์แบบพงศาวดารแนวใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยของสมเด็จพระยาจักรพรรดิราชานุภาพ อันเป็นแนวการเขียนประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะที่สังคมไทยปรับตัวสู่การรับอิทธิพลตะวันตก แนวการเขียนประวัติศาสตร์แบบพงศาวดารแนวใหม่ เกิดขึ้นในลักษณะของการผสมผสานแนวการเขียนประวัติศาสตร์แบบพงศาวดารที่จำกัดกรอบอยู่เพียงแค่เรื่องราวของพระมหากษัตริย์ในฐานะพระผู้วอการลงมาปกครองบ้านเมือง เนื้อหาแวกล้อมอยู่ที่พระราชกรณียกิจพระราชพิธี เน้นความเป็นศูนย์กลางของพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ ประวัติศาสตร์ตามแนวพงศาวดารเป็นเรื่องจำกัดเฉพาะพระมหากษัตริย์และราชสำนักคนใกล้ชิด เนื้อหาประวัติศาสตร์ถูกกำหนดโดยพระราชประสงค์ หลักฐานจำกัดอยู่เพียงแค่อเอกสารของราชการที่คัดลอกเอามา การนำเสนอยึดถือการแบ่งตามลำดับเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลาตามรัชกาลและศูนย์กลางอำนาจคือเมืองหลวง เมื่อผนวกเข้ากับความคิดในการหาเหตุผล การสำรวจตรวจสอบข้อมูล การวิจารณ์ และการขยายกรอบของข้อมูลให้หลากหลายขึ้น ฯลฯ มีผลให้แนวการเขียนประวัติศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ 4 - รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา มีลักษณะพัฒนาขึ้นจากแนวการเขียนพงศาวดารแบบจารึกเดิม

มาสู่แนวการเขียนพงศาวดารแนวใหม่ ประกอบกับความจำเป็นทางการเมืองในยุค
เผชิญหน้ากับลัทธิล่าอาณานิคมตะวันตก ทำให้อำนาจศูนย์กลางของไทยต้องสร้าง
ความเป็นรัฐชาติขึ้นมาเพื่อความเป็นเอกภาพของรัฐ แนวการเขียนประวัติศาสตร์
ไทยจึงเน้นความเป็นศูนย์กลางของรัฐชาติ ซึ่งถูกนิยามให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว
กับพระมหากษัตริย์ เหตุนี้ แนวการเขียนประวัติศาสตร์แบบรัฐชาติ-กษัตริย์จึงรวมตัว
กันอยู่ การเน้นความเป็นศูนย์กลางจะแปรเปลี่ยนไปตามสภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงของ
สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 แม้ว่าในระยะแรกคณะ
ราษฎรจะมีท่าทีแข็งกร้าวต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ไม่นานก็การประนีประนอม
กับสถาบันพระมหากษัตริย์ และท้ายที่สุดก็ผนวกเอาความเป็นศูนย์กลางเก่ามารวม
กับสัญลักษณ์ของความเป็นศูนย์กลางใหม่ นั่นคือ การรวมเอาความเป็นศูนย์กลาง
ของรัฐชาติ-พระมหากษัตริย์-รัฐธรรมนูญ และเมื่อกระแสการเมืองแปรเปลี่ยนไป
สู่รัฐบาลทหารของจอมพลป.พิบูลสงคราม การเน้นความเป็นศูนย์กลางจึงปรับเปลี่ยน
มาอยู่ที่ตัวผู้นำและการสร้างชาตินิยมเพื่อเสริมอำนาจการปกครองของผู้นำ เห็นได้
ชัดว่า การเน้นความเป็นศูนย์กลางจะแปรไปตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
แต่กล่าวถึงที่สุดแล้ว ก็ยังอยู่ในกระแสหลักอันเดียวกัน นั่นคือ การเน้นความ
เป็นศูนย์กลางที่รัฐชาติ-พระมหากษัตริย์-ชาตินิยม ผลงานเขียนประวัติศาสตร์ที่
เกิดขึ้นและมีอิทธิพลในช่วงระยะเวลาที่ศึกษานี้ส่วนใหญ่แสดงออกถึงแนวการเขียน
ประวัติศาสตร์ที่เน้นเรื่องความเป็นมาของชาติไทย การเชิดชูพระมหากษัตริย์
การเชิดชูพระราชวงศ์หรือขุนนางข้าราชการที่มีอำนาจในวงการปกครองของบ้าน
เมือง รวมทั้งงานเขียนที่พยายามปลุกเร้าชาตินิยม ขึ้นมาเพื่อสนองรับนโยบาย
ของรัฐบาล และการให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์การเมืองที่ศูนย์กลางมากกว่า
ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ สังคม หรือวัฒนธรรม ทั้งนี้เห็นได้ชัดว่า เนื่องจากอิทธิ
พลของกระแสการเขียนประวัติศาสตร์ที่เน้นความเป็นศูนย์กลางที่วางพื้นฐานอยู่บน
ประวัติศาสตร์แบบพงศาวดารนั่นเอง

- ทามกลางประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสหลักที่เน้นความเป็นศูนย์กลางนี้
 ไก่มีแนวประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสใหม่เกิดขึ้น นั่นคือ แนวคิดสังคมนิยม ซึ่งเป็น
 ผลมาจากการ เผยแพร่แนวคิดสังคมนิยมทั้งแก่ทศวรรษ 2470 แต่ยังมีได้
 ทัศนคติจนเป็นกระแส จนกระทั่งทศวรรษ 2490 การอธิบายประวัติศาสตร์ด้วย
 แนวความคิดสังคมนิยม จึงพัฒนาตัวเองขึ้น แต่ก็ยังเป็นเพียงกระแสรอง เพราะ
 แนวคิดใหม่นี้ถูกกีดกันการเผยแพร่ พื้นฐานการก่อตัวยังจำกัดในวงแคบ ประวัติศาสตร์
 นิพนธ์แนวสังคมนิยมอาศัยแนวคิดทฤษฎีลัทธิมาร์กขมาอธิบายประวัติศาสตร์ด้วยหลัก
 ปรัชญาวัตถุนิยมวิภาษและวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษา
 ประวัติศาสตร์ เพื่อเข้าใจวิวัฒนาการของสังคม เนื่องจากผู้ศึกษาประวัติศาสตร์
 แนวดังกล่าวเห็นว่า การอธิบายประวัติศาสตร์ตามแนวทางกระแสหลักที่เน้นศูนย์กลาง
 กลางนั้น ทำให้มองไม่เห็นวิวัฒนาการที่แท้จริงของสังคม เพราะเน้นกันอยู่เฉพาะ
 ผู้นำและศูนย์กลาง จนเป็นเหตุให้ส่วนประกอบที่สำคัญในสังคม คือ ประชาชน
 หายไปจากประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบสังคมนิยม จึงมีนัยสำคัญ
 คือ เป็นการเขียนประวัติศาสตร์ที่พยายามจะดึงประชาชนที่หายไปจากประวัติศาสตร์
 นิพนธ์แบบเน้นศูนย์กลาง ให้ปรากฏขึ้นมาในประวัติศาสตร์ ในฐานะที่เป็นพลัง
 ผลักดันให้เกิดประวัติศาสตร์ โดยการอธิบายประวัติศาสตร์ด้วยหลักวิวัฒนาการ
 5 ขั้นตอนของสังคม อย่างไรก็ตาม แนวการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยแบบสังคมนิยม
 นี้เผยแพร่อยู่ในระยะหนึ่งในช่วงทศวรรษ 2490 หลังจากนั้นก็ถูกกวาดล้างและ
 ชบเหวามารจนถึงกลางทศวรรษ 2500 ต่อเมื่อภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516
 แล้ว การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เปิดทางใหม่มีเสรีภาพทางวิชาการมากขึ้น
 มีผลให้เกิดการรื้อฟื้นแนวคิดประวัติศาสตร์แนวสังคมนิยมมาศึกษาประวัติศาสตร์กัน
 อีกครั้งหนึ่ง